

Od Tarnowskich Gór do Katowic Brynowa

Szkolnictwo górnicze na Górnym Śląsku

STEFAN GIERLOTKA

W okresie powojennym, gdy młody człowiek chciał w Polsce zdobyć zawód górnika, zgłaszał się do jednej z licznych Zasadniczych Szkół Górniczych. Kwalifikacje górnicze zdobywał w ciągu trzech lat nauki. Szkolenie odbywało się w kilku specjalnościach potrzebnych w kopalni. Jeśli miał dalszą chęć do nauki, mógł swoją wiedzę pogłębić w technikum górniczym, a potem na wyższej uczelni technicznej. Gdy został już studentem i zdał egzaminy z kursu matematyki, miał szansę zostać inżynierem górnikiem.

Nim jednak powstało i rozwinęło się szkolnictwo górnicze, praktyczną wiedzę w zawodzie osiągał się u boku doświadczonych górnika. Gdy kandydat opanował już należycie swą profesję powoływano go na górnika-rębacza. Odbywało się to bardzo uroczyście przez tzw. „skok przez skórę”. W dawnych czasach, gdy górnicy tworzyli zamknięte bractwa, taki awans dawał prawo uczestnictwa w górniczych biesiadach, odbywających się w wybranych gospodach.

O randze zawodu górnika i potrzebach kształcenia pisał już w 1556 roku Georgius Agricola w swej książce *De re metalica libri XII*. Wspomina w niej iż:

„Górnik [...] musi sztukę swoją znać doskonale, by od razu wiedział, na którym wzniesieniu lub w której dolinie kopać byłoby lepiej. Poza tym znać musi żyły i warstwy skalne. Ponadto musi on dokładnie

rozpoznawać wiele różnych gatunków kamieni, skał, kruszców, a także znać się powinien na sposobie prac podziemnych. Oprócz tego powinien posiadać wiedzę, w jaki sposób różne substancje sprawdzać [...]. Powinien dobrze znać się na różnego rodzaju nauce, by wiedział o powstawaniu oraz właściwościach rzeczy podziemnych [...]. Znać się powinien na medycynie, by mógł się opiekować górnikami [...], aby nie dotknęły ich choroby, które im bardziej aniżeli innym ludziom zagrażają [...]. Oprócz tego powinien znać astronomię, by znał strony świata i według nich rozpoznawał kierunek żył. Musi znać miernictwo, by mógł też zmierzyć, jak głęboko należy głębić szyb i by umiał wymierzyć granice kopalni [...]. W następnej kolejności znać musi arytmetykę, rysowanie i techniki budowlane [...]. Posiadać powinien znajomość prawa górniczego, by sam niczego niekorzystnego nie wykonał i innym w kwestiach prawa doradzić...”

Pierwszą na Górnym Śląsku szkołą górniczą utworzono w 1780 roku w Świerkłańcu z inicjatywy dyrektora Wyższego Urzędu Górniczego w Wrocławiu Fryeryka Redena. Szkołę tę w 1803 roku przeniesiono ze Świerkłańca do Tarnowskich Gór tworząc Oberschlesische Bergschule in Tarnowitz. Przez 121 lat Górnosłaska Szkoła Górnicza w Tarnowskich Górach przygotowywała kadry dozoru górniczego oraz mierniczych górniczych. Nauka była bezpłatna, a zajęcia odbywały się w języku nie-

mieckim. Warunkiem przyjęcia do szkoły było wcześniejsze odbycie jednorocznej praktyki pracy pod ziemią w kopalni. Szkoła kształciła przyszłych sztygarów, mierniczych górniczych i dozór wyższy. Najlepszym i wybijającym się absolwentem finansowano jednoroczne praktyki w kopalniach angielskich. Absolwentami tej szkoły w 1820 roku byli między innymi Fryderyk Wilhelm Grundmann oraz Franciszek Winkler. Zamierzano wynieść szkołę do rangi akademii górniczej.

Po zakończeniu pierwszej wojny światowej i po podziale Górnego Śląska w wyniku plebiscytu, Tarnowskie Góry zostały przydzielone stronie polskiej. Od 1922 roku nauczanie zostało rozdzielone na dwie szkoły różnojęzyczne. Powstała polskojęzyczna Górnosłaska Szkoła Górnicza w Tarnowskich Górach oraz niemieckojęzyczna Bergschule in Tarnowitz. Obie szkoły działały w tym samym budynku zbudowanym w 1892 roku. W 1924 roku niemieckojęzyczna szkoła górnicza została przeniesiona na część niemiecką Górnego Śląska do Pyskowic.

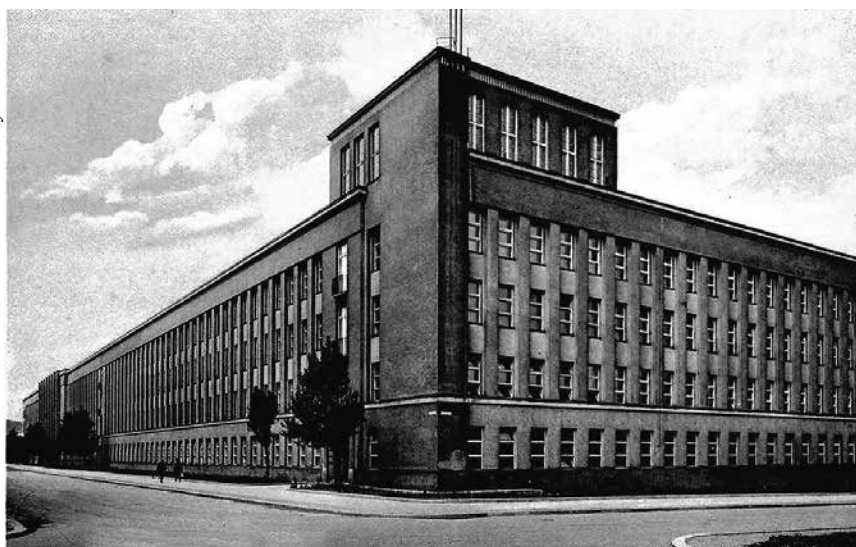
W roku szkolnym 1927/28 na polecenie Wyższego Urzędu Górniczego nastąpiło uzgodnienie i ujednoczenie programów nauczania szkół górniczych w Tarnowskich Górach, Wieliczce i Dąbrowie Górniczej. W obszarze Polski w Wieliczce nauczala szkoła górnicza, dla żup solnych założona w 1861 roku, a w Dąbrowie Górniczej od 1889 roku szkoła górnicza nawiązująca do tradycji dawnej akademii kieleckiej.

W 1933 roku szkołę górniczą przeniesiono z Tarnowskich Gór do Katowic i połączona ze szkołą górniczą z Wieliczki. Z połączenia obu szkół utworzono w 1933 roku Państwową Szkołę Górniczą w Katowicach, która mieściła się w gmachu Śląskich Technicznych Zakładach Naukowych w Katowicach przy ul. Krasickiego 8c.

Państwowa Szkoła Górnicza w Katowicach nauczala do września 1939 roku. O okresie wojennym nauczanie przeniesiono do szkoły górniczej w Pyskowicach Bergschule in Peiskretschem, która przez cały okres wojny kontynuowała edukację. Podczas II wojny światowej, Niemcy planowali utworzyć górniczo-hutniczą wyższą szkołę inżynierską w Bytomiu.

Po wojnie reaktywowano przedwojenną Państwową Szkołę Górniczą w Katowicach

fol. arch. aut.

Gmach Śląskich Technicznych Zakładów Naukowych w Katowicach, w którym mieściła się szkoła do 1951 roku.

w część gmachu Śląskich Technicznych Zakładów Naukowych z wejściem oddzielnym od strony ul. Granicznej. Od 1 września 1948 roku szkoła została przekształcona w liceum i zmieniono nazwę na Liceum Przemysłu Węglowego. Nauka w liceum była czteroletnia. Do szkoły przyjmowano młodzież po ukończeniu siedmioletniej szkoły podstawowej oraz po złożeniu egzaminu wstępnego z języka polskiego i matematyki. Wymagane było również od kandydatów odpowiednie świadectwo zdrowia.

Rozwój górnictwa w okresie powojennym wymuszał przygotowanie nowych kadr do zawodu. Budowę zasadniczych szkół górniczych podjęły kopalnie, które finansowały inwestycje oświatowe i pokrywały koszty edukacji. W Katowicach kopalnia Wujek wybudowała w 1951 roku duży budynek szkolny przy ul. Mikołowskiej 131. Od 1 września 1951 roku przeniesiono Liceum Przemysłu Węglowego z gmachu Śląskich Technicznych Zakładów Naukowych do nowej szkoły w Katowic-Brynowie. Zmieniono nazwę szkoły na Technikum Górnicze w Katowicach. Obok szkoły przy ul. Gallusa kopalnia Wujek wybudowała internat dla zamieszkałych uczniów. Zakładem opiekuńczym szkoły była kopalnia Wujek, która oprócz kosztów edukacji finansowała stypendia dla uczniów oraz książki i przybory szkolne. Wszyscy uczniowie górniczej szkoły stacjonarnej otrzymywali bezpłatnie mundury górnicze. W 1952 roku powstał przy szkole Wydział Zaoczny dla Pracujących, kształcący pracowników górnictwa z długoletnią praktyką zawodową. Nauka na Wydziale Zaocznym trwała 5 lat.

Od 1 września 1953 roku wprowadzono codzienne apele poranne, które miały na celu poprawę dyscypliny oraz zapoznanie uczniów z ważnymi wydarzeniami w szkole i kraju. W roku szkolnym 1955/56 zmieniono programy nauczania oraz wprowadzono pięcioletni okres nauki.

Oprócz nauczania teoretycznego urucho-

Powstańcy +Śląscy przy tablicy pamiątkowej, 1966.

miono w roku szkolnym 1953/54 warsztaty szkolne, w których uczniowie nabywali praktyczne umiejętności zawodowe. Początkowo był to barak, gdzie było 50 stanowisk szkoleniowych dla uczniów klas I. W warsztatach uczniowie zapoznawali się z ręczną obróbką drewna, robotami ciesielskimi i pracami ślusarskimi. Zajęcia praktyczne odbywały się też w kuźni kopalnianej, warsztacie elektrycznym, lampowni oraz w stacji ratownictwa górniczego. Praktyczna nauka zawodu odbywała się pod kierownictwem doświadczonych instruktorów – byli to najczęściej emerytowani szytgarzy.

W 1954 roku zaadaptowano pomieszczenia po starej brykietarni kop. Wujek na sztolnię uczniowską. Sztolnie wyposażono w maszyny górnicze do urabiania i transportu węgla. W sztolni uczniowie poznawali obsługę maszyn górniczych i ćwiczyli wykonywanie drewnianej obudowy chodnikowej. Warsztaty produkowały też skrzynie na materiały wybuchowe, koźły do konstrukcji przenośników, haki

do podwieszania kabli i wiele innych elementów potrzebnych w kopalni. Uczniowie klas III i IV odbywali praktykę już pod ziemią na oddziałach górniczych.

Powojenne zapotrzebowanie na kadry dla budowanych kopalń spowodowało, że szkoły górnicze rozpoczęły na terenie całego kraju prowadzić agitację naborową uczniów do szkół górniczych. Od 1954 roku rozpoczęły się pierwsze wyjazdy naborowe agitujące uczniów do podejmowania nauki i pracy w zawodzie górnika. Wyjazdy agitacyjne były prowadzone w różnych rejonach Polski, aż do końca lat osiemdziesiątych XX wieku. W terenach wiejskich słabo uprzemysłowionych młodzież kończąca szkoły podstawowe często korzystała z oferowanej szansy wyjazdu w inny przemysłowy świat, w którym zakładała rodziny i kontynuowała dalsze swoje życie związane z górnictwem.

Od 1 września 1959 roku przy Technikum Górniczym w Katowicach otwarto Zasadniczą Szkołę Górniczą przy KWK Wujek. Po ukończeniu Zasadniczej Szkoły Górniczej uczniowie mieli możliwość kontynuowania nauki w trzyletnim technikum górniczym uzyskując dyplom technika i świadectwo dojrzałości.

W czerwcu 1966 roku Technikum Górniczemu w Katowicach nadano imię Powstańców Śląskich. Przy wejściu do budynku szkolnego wmurowano tablicę pamiątkową, a szkoła otrzymała sztandar z nowym imieniem Technikum Górnicze im. Powstańców Śląskich.

Ministerstwo Górnictwa i Energetyki specjalnym rozporządzeniem z dnia 1 września 1974 roku połączyło dotychczasowe Technikum Górnicze im. Powstańców Śląskich, Technikum Górnicze dla Pracujących oraz Zasadniczą Szkołę Górniczą KWK „Wujek” tworząc **Zespół Szkół Zawodowych MGİE w Katowicach**. Szkoła miała 48 oddziałów i kształciła ponad 1500 uczniów. Była to największa jednostka oświatowa w resorcie górnictwa. Szkoła

fol. arch. aut.

Szkoła górnicza

fol. arch. aut.

Pasowanie na górnika.

otrzymała drugi budynek po hotelu robotniczym kopalni „Wujek” z przeznaczeniem na internat dla zamiejscowych uczniów. Tam także znalazły pomieszczenia: biblioteka, sala teatralna, świetlica i uczniowska przychodnia lekarska.

Z okazji uroczystości barbórkowych w 1984 roku szkoła otrzymała „Złotą Odznakę Zasłużonego dla Górnictwa PRL”.

Upowszechnienie komputeryzacji jak nastąpiła w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku spowodowała, że w szkole od roku 1986 otwarto pracownię z 5 kompletnie wyposażonymi komputerami. Rozpoczęto jednocześnie nauczanie informatyki. Od 1 września 1989 roku przy szkole rozpoczęło działalność **Policealne Studium Zawodowe** kształcące w zakresie programowania maszyn cyfrowych.

Szkoła przez cały czas nauczania prowadziła pozalekcyjne kółka zainteresowań. Oprócz rozwijania zainteresowań sportowych młodzież mogła się rozwijać w licznych kółkach humanistycznych. Działający w latach 1968–1991 pod kierownictwem Mieczysława Dzięgiela chór szkolny był wiodący wśród szkół górniczych całego resortu. Upiekshała wszystkie barbórki i imprezy okolicznościowe organizowane przez kop. Wujek.

W związku ze zmianami w resorcie górnictwa, z dniem 1 stycznia 1988 roku zmieniono nazwę szkoły na Zespół Szkół Zawodowych nr 1 Wspólnoty Węgla Kamiennego w Katowicach. Kolejna zmiana nastąpiła od 1 września 1990 roku, kiedy szkoła otrzymała nową nazwę: Zespół Szkół Zawodowych Nr 1 Państwowej Agencji Węgla Kamiennego S. A. w Katowicach. W zreorganizowanej szkole uległy likwidacji dotychczasowe przywileje: bezpłatne umundurowanie, przydział podręczników i przyborów szkolnych, posiłki regeneracyjne, wczasy śródroczne, wycieczki adaptacyjne oraz zwroty kosztów podróży dla uczniów klas pierwszych.

Od września 1992 roku, z powodu

ograniczenia środków finansowych na oświatę, zajęcia pozalekcyjne były stopniowo likwidowane. W styczniu 1993 roku szkoła przekazana została do Kuratorium Oświaty i Wychowania

w Katowicach. Z dniem 21 kwietnia 1993 roku zmieniono nazwę szkoły na: Zespół Szkół Górniczych w Katowicach. W związku z ogólnie trudną sytuacją w oświacie, szkoła finansowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, napotkała na poważne problemy finansowe. Zabrakło pieniędzy na działalność kół zainteresowań i zespołów zajęć pozalekcyjnych. Kopalnia Wujek likwidowała internat, ze względu na coraz mniejszą liczbę uczniów zamiejscowych.

Od 1 stycznia 1996 roku Zespół Szkół Górniczych stał się szkołą gminną. Organem prowadzącym było miasto Katowice, a nadzór sprawowało Kuratorium Oświaty. Decyzją władz miejskich od 1 lipca 1998 roku nastąpiła zmiana nazwy szkoły i profilu kształcenia. Powstał Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących Nr 2 w Katowicach. Z roku na rok zmniejszała się ilość klas o specjalnościach górniczych. W utworzonym liceum ogólnokształcącego kształci się w kierunkach niezwiązanych z górnictwem. ■